

نشریات ترقیه

چند کتاب خطی مهم فارسی و عربی در کتابخانه عمومی قسطنونوی
۲۳ - کتاب «التمهید فی معرفة التجوید» است . مؤلف این کتاب ابو العلاء
الحسن بن احمد بن الحسن بن احمد بن محمد العطار الهمدانی متوفی بسال ۵۶۹ است که
در زمان خود در عراق بزرگترین علمای فن قراءت بشمار میرفت ، حتی بنا بگفته ابن
الجزری (رك . «غایة النهایة فی طبقات القراء» ، Bibliotheca Islamica ،
ص ۲۰۴ ، ۱۹۳۳ ، چاپ مصر ، I ، VII) در علم قراءت عطار همدانی برای دانشمندان
شرق مانند الدانی است برای دانشمندان غرب . این شخص برای فرا گرفتن حدیث
واصول مختلف قراءت بیغداد و واسط و اصفهان مسافرت نمود و در این مسافرتها کتابهای
خود را بر پشت خود بار میکرده است . ولی در زمان ابن الجزری از شهرت
وی خیلی کاسته بوده و او این موضوع را از نتایج حمله چنگیز میداند .
نسخه مورد بحث ما نسخه منحصر بفرد کتاب مذکور است که دارای دستخط
خود مؤلف نیز میباشد و این کتاب باید همان باشد که ابن الجزری آنرا بنام
«التمهید» ذکر میکند (کتاب مذکور بر بالا ، ص ۲۰۴ ، سطر ۱۱) . در این کتاب
در عین حال که بمناسبتی درباره قراء اولیه توضیحاتی میدهد اطلاعات مهمی نیز
راجع بترجمه حال آنان میدهد .

این نسخه در کتابخانه عمومی قسطنطنیه است بشماره ۱۵۲۵ و قید استنساخ آن چنین است :

«آخر کتاب التمهید ... و فرغ من اتساخه من اصل مصنفه المكتوب بخطه محمد بن ابراهیم بن الحسین بن محمد دادا الجرباذقانی يوم الاثنين ۱۷ . . رمضان من شهر سنة ۵۳۷ حامداً لله . .»

در ذیل این عبارت قید سماع است بدین قرار :

«بلغ من اول هذا الكتاب سماعاً بقراءة تولى صاحبه الشيخ . . . كتبه الحسن بن احمد بن احمد بن الحسين . . . العطار في شهر الله الاصم رجب من سنة ثنتين وخمسين» در برك ۱ (الف) قید سماع نیز هست .

آغاز کتاب : «الحمد لله ... اما بعد فانك سالتني اسعدك الله بطاعته ان اذكر لك جملا في تحقيق القراءة و ترتيلها و تجويد التلاوة و ترسيلها على ما ورد عن النبي ... و صحابته ... و التابعين ... فأسألتك على ما انا عليه من تقسم الفكر لترادف الغموم ... جاريا على المألوف من توخي رضاك ... و سلكت في النهوض بعينه ..»

۲۴ - کتاب «شرح ما اختلف فيه اصحاب ابی محمد یعقوب بن اسحاق . . . الحضرمی» است که نیز از مؤلفات عطار مذکور است و ظاهراً نسخه مورد بحث نسخه منحصر بفرد آن میباشد . یعقوب حضرمی که از قراء عشره و رئیس بصریون در علم قراءت میباشد (۲۰۵ - ۱۱۷) مسائلی را که مورد اختلاف مابین اصحاب او است تثبیت و توضیح میکند و بدین مناسبت هم اطلاعات مهمی را جمع بترجمه احوال اشخاص مختلف بدست میدهد .

این نسخه در قونیه جزء کتابهای یوسف آغا است بشماره ۴۸۲۰/۲ ، ص ۴۰۴ - ۲۴۱ .

قید استنساخ آن : «مودود بن عمر بن مودود ، ۶ صفر ۶۵۱» .

آغاز آن : «الحمد لله و سلام على عباده الذين اصطفى اما بعد فان هذا ذكر ما

اختلف فيه من اذكره عن ابي محمد يعقوب بن اسحاق وقدمت من ذلك الاسناد وما يشاكله ويدخل في معناه وينا سبه نم اتبعته الاصول ثم الحروف
اعلم ان الرياسة في القراءة انتهت بعد ابي عمرو وسلام الى يعقوب وكان قد ادرك وشاهد العلماء

۲۵ - «عوارف المعارف» تالیف مشهور شهاب الدین ابو حفص عمر بن محمد سهروردی است که از صوفیان بزرگ بوده و بسال ۵۳۹ تسولد و در ۶۳۲ در بغداد وفات یافته است. نسخه‌هایی بسیار کهنه و خوب از این کتاب معلوم است ولی بی فایده نیست که نسخه‌های دیگری نیز در اینجا قید شود .

یکی از این نسخه‌ها در کتابخانه عمومی قسطنطنیه بشماره ۱۵۶۳ است که ۲۵۹ برگ بوده و از اول ۹۷ برگ افتادگی دارد و باقیمانده ۱۶۳ برگ است و قید استنساخ آن چنین است : «ابو الفتح سعد بن سعید الاصفهانی ضحوة يوم الخميس ۱۵ رمضان ۶۲۷ مکه» .

در زیر این عبارت با مرکب دیگری چنین نوشته شده است : «استکتبه الفقیر .. کحلی (?) بن بکمش القطبی اصحاب الامیر شمس الدین فرنگی» .

بنا به عبارتی که در برگ ۲۵۹ است این نسخه در سالهای ۶۲۶-۶۲۵ هجری با نسخه مقابله شده دیگری مقابله شده است .

نسخه دیگر از «عوارف المعارف» در کتابخانه عمومی قسطنطنیه بشماره ۹۰۴ است دارای ۳۰۳ برگ و قید استنساخ آن چنین است : ۶ ذی القعدة ۶۱۵ (۷۱۵؟) .
و نیز نسخه‌ای دیگر بشماره ۱۶۴۱ آن کتابخانه و دارای ۳۰۲ برگ با قید استنساخ : «محمد بن ایمان ، منتصف صفر ۷۴۸ ، الخانقاه السمیاطیه ، دمشق» .

مجموعه شماره ۶۰۴ کتابخانه عمومی قسطنطنیه که دارای ۱۷۵ برگ میباشد حاوی یازده قسمت است به قرار زیر :

اول از برك ۱ (ب) تا برك ۳ (ب) «مقدمة عوارف المعارف» است (رجوع شود بماده ۲۵) ..

۲۶ - سوم از برك ۴ (ب) تا برك ۱۶ (الف) «تفسیر خطبة عوارف المعارف» که از طرف شخصی بنام «اليعقوبی» نوشته شده است .

آغاز: «قوله الحمد لله اى الثناء لله والشكر له قوله العظيم شأنه العظيم الزيادة ...» .

۲۷ - سوم از برك ۱۷ (ب) تا ۳۵ (الف) «اعلام الهدى وعقيدة ارباب التقى» است که بتاريخ ۷۰۷ نوشته شده و حال آنکه تاریخ استنساخ قدیمترین نسخه خطی آن در استانبول ۷۱۳ است .

آغاز آن: «الحمد لله الذى رفع غشاوة الغمة عن بصائر اهل الوداد ...»

تاریخ استنساخ: يوم الثلاثاء ۲۳ محرم ۷۰۷؛ علی بن محمد بن ابی بکر السامی

المعروف بالتبریزی ، دمشق ، خانقاه السمیساطی .

۲۸ - چهارم از برك ۳۵ (ب) تا ۳۶ (ب) «اللوامع الغیبة» که رساله کوچکی

است درباره روح و از تألیفات شهاب الدین سهروردی میباشد .

آغاز: «قال الله تعالى ويستلونك عن الروح قل الروح من امر ربى .. الروح

السماوى من عالم الامر ...» . *زنگنه* *جامع علوم انسانی*

۲۹ - پنجم از برك ۳۷ (الف) تا ۴۱ (الف) سخنان متفرق سهروردی است

و هر سخنی بنام «فتوح» شروع میشود .

۳۰ - ششم از برك ۴۱ (الف) تا ۴۴ (الف) پرسشهای بعضی از صوفیان

خراسان است از سهروردی و پاسخهایی است که او بدانها داده است.

آغاز: «وقال سألت رحك الله وایانا هذه الاسئلة وانا ... اجیب عن

بعضها ...» .

۳۱ - هفتم از ۴۴ (الف) تا ۴۵ (الف) سخنانی است از سهروردی درباره روح حیوانی.

آغاز : «قال الروح الحيواني المعجنس المسمى نفسا حيث تجنس بورود الروح العلوي ...» .

۳۲ - هشتم از ۴۵ (الف) تا ۴۷ (الف) «رسالة السير والطيير» است که نیز از آثار شهاب‌الدین سهروردی است .

آغاز : «قال رسول الله ... سير واسبق المفردون قيل من المفردون ...» .

۲۳ - نهم از ۴۷ (ب) تا ۷۱ (الف) وصیت و کلمات قصار است. قیداستنساخ : «یوم الاثنين ۲۶ صفر ۷۰۷» .

۳۴ - دهم از ۷۲ (ب) تا ۷۶ (ب) «ذکر الفاظ تدور بین الطائفة الصوفية» است که مختصری است از توضیحات بعض اصطلاحات تصوف .

۳۵ - یازدهم قسمت اساسی مجموعه است عبارت از «نهاية الايجاز في دراية الاعجاز» از تألیفات فخرالدین رازی متوفی در ۶۰۶ .

قیداستنساخ : محمد بن ابی بکر ، ۱۴ محرم ۷۰۷ . قید مقابله نیز دارد مجموعه شماره ۲۱۸۵ کتابخانه عمومی قسطنطنیه که دارای ۱۷۵ برك است در برك ۱۳۸ (الف) قیداستنساخ دارد : «مجموعه نانی و مطالعات فرنگی»
«فضل الله بن علی ، روز سه شنبه ، ذی القعدة ۶۵۷» و حاوی هفت قسمت است
بقرار زیر :

۳۶ - اول از برك ۱ (ب) تا برك ۵ (ب) کتاب «میزان اهل الطريقة» است . مؤلف آن شیخی است که بر روی رساله بجای اسم القاب مفصلی برای او نوشته شده است ، از قبیل قطب المشایخ ، فریدالزمان ، رکن المحققین و غیر آنها .

در این رساله بحث از این است که مناسبات مابین مرید و شیخ چگونه باید باشد و سپس شیخ نامبرده درباره ترجمه حال خود توضیحاتی میدهد : وی زیر دست مشایخ بزرگی تربیت یافته که یکی از آنان مجدالاسلام محمد بن اسمعیل بن ابی

القاسم بن ممشاد النوحی بوده است . مؤلف روزی از او خرقه میخواست و او از دادن خرقه امتناع نموده میگوید: «خرقه بدست آوردن آسان است ، خلقت بخواه». ولی بعداً بی آنکه از او درخواست خرقه شود یکی از لباسهای خود را بعنوان خرقه برای مؤلف میفرستد .

سپس مشایخ خود را میشمارد، مانند اکمل الدین شیخ ابو یعقوب یوسف بن ایوب همدانی (متوفی در ۵۳۵ه) و غیره و بالاخره نصیحتی میکند و کتاب را پایان میرساند. آغاز کتاب : «الحمد لله حق حمده ... و بعد گویم شروع کردن ما در نوشتن این فصول از آن آمد کی جماعتی کی بر ما حقوق فرزندی دارند از ما التماس اجازت کردند در خرقه دادن ارادت ما در حق ایشان چنان بود کی چند روزی مطیع باشند ... چون ایشان بصورت خرقه قناعت کردند التماس ایشان نزد ما مبدول آمد و چند فصل در شرایط مریدی و استحقاق پیری کردن بیان کردم تا هر کس احوال خود بدین شرایط موازنه کند ... فصل ... کیفیت احوال خود بیان کنیم گوئیم .. سیدنا اکمل الدین مجد الاسلام محمد بن اسمعیل بن ابی القاسم بن ممشاد ... چون بخدمت وی مشرف گشتم از وی استدعاء خرقه کردم ...»

۳۷ - دوم از برك ۵ (ب) تا ۵۲ (ب) «كشفا الاسرار» است از تالیفات همان شیخ و حاوی مسائلی راجع بفلسفه و تصوف که مؤلف ضمناً دهریون را نیز انتقاد میکند . ولی باید گفت که فلسفه اش تا اندازه ای عامیانه است .

آغاز : «... اما بعد می پرسیدی وفقك الله ... بدان ای عزیز کسی حق تعالی در این آیت اثبات هستی خود می کند قبل ایجاد خلق ... فصل فی بیان العلم و العقل والایمان گوئیم سخن ما نه بر آن منوالست کی سخن دهریان ...»

در برك ۴۹ (الف) میگوید: «ولیکن بزرگان مرا معذور دارند زیرا کی این

ضعیف مردامی باشد و هیچ علم نخوانده است و خطا ...»

اسامی بعض فصول: «فی اظهار الربوبية [۱۳ (ب)] - فی كيفية الاجسام [۳۵ (ب)] -
فی شرح اطوار المعنوية [۴۶ (الف)].

۳۸ - سوم از برك ۵۲ (ب) تا ۷۵ (ب) كتاب «سرا السرائر» است از همان شيخ
که برای توضیح حدیث معروف «هر که مرا در خواب ببیند مرادیده است، زیرا شیطان
نمی‌تواند بصورت من در آید» نوشته است و مجموعاً ده باب می‌باشد. از باب سوم
وازیقیدی که در «كتاب موهبه» و همچنین در برگت ۷۰ (الف) هست معلوم میشود که
مؤلف تألیف دیگری نیز داشته است بنام «مرآة السالکین».

آغاز: «الحمد لله الذي تنزه ذاته عن مناسبة المخلوقات ... اما بعد می پرسیدی...
از معنی این حدیث کی ... من رأنی فی المنام فقد رأنی فان الشيطان لا یتمثل بی پیش از
جواب سؤال ای عزیز فصلی بشنو تا آیینة حال تو آید...» .

۳۹ - چهارم از برك ۷۵ (ب) تا ۹۸ (ب) «در رساله اصفهان شمس الدین
دیلمی» است. نام مؤلف آن معلوم نیست و از مقدمه رساله معلوم میشود که شخصی
بنام شمس الدین محمد دیلمی کتابی نوشته بنام «رساله اصفهان» و در آن کتاب
مشایخ شهر را بعنوان اینکه دارای مذاهبی برخلاف شریعت می‌باشند انتقاد کرده است.
علاوه بر آن کتاب کشف ابو یعقوب یوسف بن ایوب الهمدانی (متوفی در ۵۳۵) را
خوانده و در آنجا دیده است که یوسف همدانی می‌گوید از گناهانی که وجود و دل
و جان و سر مرتکب شده‌اند توبه باید کرد. دیلمی ویرا نیز انتقاد نموده است که
فاعل گناه فقط جان است و بنابراین فقط از گناهان جان باید توبه کرد. مؤلف رد
رساله اصفهان بتعصب همکیشی و هم مسلکی و هم شهری بودن باین شخص جواب
داده و از سبک انشای رساله و بعضی جاهای آن معلوم میشود که با او معاصر بوده
است، بزبان بسیار ملایمی باو خطاب میکند. مؤلف این رساله ممکن است همان
محمد بن ابی زید السمری باشد که مؤلف رساله بعدی یعنی رساله شماره ۴۰ است.

آغاز رساله: «سبحان آن خدای کی غرائب قدرت از ادراك عقل پنهان کرد ... و بعد دوستانرا - کنم کی نوشتن این فصلی ... اقتراح جماعتی بود از عزیزان بحکم آنک شخصی عزیز ... موسوم بشمس الدین محمد الدیلمی کتابی کرده است و آن کتاب را رساله اصفهان نام نهاده و مقت جماعتی از متصوفه و زهاد و عباد شهر کرده ... و بعد از آن کتاب شیخ الاسلام ... ابویعقوب یوسف ... الهمدانی مطالعه کرده ...»

بعض فصول از این رساله: «ومذهب طبايعيان وحشيشيان درست ... [۸۱(ب)]
فی بیان خطاب القلب [۸۴ (ب)] فی بیان احوال البدن [۸۷ (ب)] فصل آمذیم بجواب مسائل روح ... [۹۵ (الف)]»

۴۰ - پنجم (پس از چند برك که حاوی بعض توصیه‌هایی است) از برگ ۱۰۱ (ب) تا برك ۱۳۸ (الف) کتاب «معرفة النفس» است تالیف محمد بن ابی زید ابن عبدالرحمن بن علی الکاتب السمیری. در باره این مؤلف هیچگونه اطلاعاتی نتوانستم بدست بیآورم، همین قدر معلوم است که وی از قصبه سمیرم است در نزدیکی اصفهان (رجوع شود به کتاب الانساب سمعانی و معجم البلدان یاقوت).

این کتاب عموماً بطرز سؤال و جواب نوشته شده و توضیحی است در باره این حدیث که «خداوند آدم را بشکل خویش بیافرید».

آغاز: «الحمد لله الذي تنزه ذاته عن الزيادة... و بعد فان الله تعالى يقول...
لقد خلقنا الانسان في احسن التقويم بدان ای برادر کی در نص معلوم میشود...»
انجام: «هیچ ذکر پرفائده‌تر از کلمه لا اله الا الله نباشد زیرا کی هیچ ذکر فاضلتر ازین کلمه نیست كما قال النبي عليه السلام افضل الذكر لا اله الا الله محمد رسول الله است تمت الكتاب».

۴۱ - ششم از برك ۱۳۸ (ب) تا ۱۵۲ (ب) کتاب «الارشاد الى سبيل الرشاد»

است از تألیفات سمیرمی نامبرده . در این رساله از فرق درجه مابین اشخاص و از فضایل و رذایل و مقامها بحث میشود .

آغاز : « الحمد لله الذی خص بالتودد الانسان ... و بعد فقد - (؟) هرواس بن مالک الاسلمی ... عن النبی ... یدهب الصالحون الاول فی الاول و یبقی حثالة کحثة الشعیر و التمر ... و زین اشارت معلوم توان کرد کی وجود مادر زمانی ظاهر گشت کی ... » .

۴۲ - هفتم از برك ۱۵۳ (الف) تا ۱۷۱ (الف) « فی معرفة النبوة » است از تألیفات همان سمیرمی که بمنظور نشان دادن مناسبت ما بین علم و خرد و اینکه ارزش کدام يك از آنها بیشتر است بتحریر در آمده است .

آغاز : « الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقین ... اما بعد بدان ای عزیز کی این مقصود است بر بیان احوال و اخلاق نبوت ... (الف ۱۶۳) این ضعیف کی محرر این کتابست امارات ادراك عقل چنین می بیند ... » .

۴۳ - « الدرّة الفریدة فی شرح القصیدة » تألیف منتجب الدین بن ابی العزین رشید الهمدانی است که اختصاراً « المنتجب الهمدانی » نامیده میشود و در علم قراءت و زبان عربی از مبرزان عصر خود میباشد . در مصر و شام تحصیل کرده و در شام در التریة الزنجیلیة « شیخ الاقراء » بوده و بسال ۶۴۳ در آنجا در گذشته است .

« الدرّة الفریدة فی شرح القصیدة » که امروز نسخه دیگری از آن معلوم نیست و شرحی است بر قصیدة موسوم به « الشاطیبة » که شاطبی (متوفی در ۵۹۰) آن را از نظم کتاب « التیسیر » در علم قراءت و از تألیفات الدانی بوجود آورده است باید همان کتاب باشد که ابن الجزری بنام « شرح الشاطیبة » ذکر میکند (رجوع شود بجلد دوم آن کتاب ، ص ۳۱۰ سطر ۱۳) و می گوید شرح بی ضرری است . نسخه ای از این کتاب در کتابخانه عمومی قسطنونی است بشماره ۷ و دارای ۲۴۷ برك که در حدود بیست برك از اول آن بقدری رطوبت

برداشته است که تقریباً آنرا نمیتوان خواند .

یکی از خصوصیت‌های این نسخه آن است که از طرف محمد بن احمد بن ابی الفضل از افراد خانواده ابوالفضل التفلیسی که در عهده سلاجقه آسیای صغیر از خانواده‌های بسیار مشهور سیواس بوده و این شهرت تا این اواخر دوام داشته در شام خریداری و از طرف محمد بن حمید بن ابی الفضل از افراد همان خانواده قرائت شده است (در باره خانواده مزبور رجوع شود به :

Ahmed Ates 'VI - VIII, XI - XIII asirlarda Anadoluda farsca eserler ,Türkiyat Mecm 'VII - VIII,II 97 ve not I) .

در برك ۱ (الف) قيد تملك هست بدین قرار :

«انتقل بحکم الشری الی اضعف خلق الله... محمد بن احمد بن ابی الفضل

الحافظ التفلیسی بمحرومه دمشق فی سنة اثنی وخمسیین وستمائة...»

قید سماع نیز دارد :

«يقول العبد الفقير المقری شرف الملة والندین ابو عمرو عثمان بن موسی

الضریر المصری القرشی ان الشیخ الحافظ المتقن شمس الدین محمد بن حمید (؟)

بن ابی الفضل التفلیسی أسعده الله تعالی قرئ علی بعض هذا المعجلد الثانی من

الدرة الفریدة فی شرح القصیدة تالیف الشیخ الامام منتجب الملة والندین ابن ابی

العز... الهمذانی الشافعی... ورویتها له عن مؤلفها بالاجازة و اکثرها سماعا

واذنت لشمس الدین محمد المذكور ان یرویها عنی واذنت لآخی ابی یرید بن

ابراهیم... ان یکتب عنی هذه الاجازة فی مدینة سیواس حرسها الله تعالی فی

یوم الخمیس سابع عشر جمادی الاولی سنة ثلث وخمسیین وستمائة کتبه ابو یرید...

المذكور...» .

۴۴ - کتاب «معرفة انواع علم الحديث» است از تالیفات ابو عمرو عثمان بن

عبد الرحمن بن عثمان بن الصلاح که از علمای بزرگ علم حدیث در قرن هفتم بوده است.

این شخص بسال ۵۷۷ در شیراز تولد یافته و پس از تحصیل در موصل و مراکز علمی مختلف زمان خود در شام اقامت نموده و شیخ دارالحدیث «الاشرفیه» بوده و در سال ۶۴۳ در گذشته است. از کتاب «معرفه انواع علم الحدیث» که کتاب کوچکی است و حاوی همه گونه اطلاعات راجع بعلم حدیث بخصوص در اعتبار قبول نسخ خطی بسیار خوبی موجود است.

نسخه مورد بحث ما در حیات مؤلف از روی نسخه‌ای استنساخ شده است که خود مؤلف آن را تصحیح کرده بوده و از روی آن تعالیم میکرده است.

این نسخه در کتابخانه عمومی قسطنطنیه و بشماره ۲۰ است و دارای ۱۰۴ برگ میباشد.

«قید فراغ: «فرغ من نسخه من لصل مصحح متقن مضبوط مسموع علی شیخنا الامام ...»

صدرالخطاط مفتی الشام تقی الدین ابی عمر و عثمان بن عبدالرحمن بن عثمان المعروف بابن الصلاح ۷۰۰۰ فی عشرين من شهر المحرم سنة احدى و اربعين وستمائة و كتب العبد ... محمد بن سلیمان المقدسی ...»

۴۵- «شرح الوافیة» که تالیف مورخ مشهور ابوالفداء است. جمال الدین ابو عمرو عثمان بن عمر بن ابی بکر بن الحاجب مؤلف کتاب کوچک ولی پرازش «الكافیة» که راجع بنحو عربی است مانند کتاب خود معروف و مشهور است. این کتاب را خود مؤلف گویا بدین منظور که بسهولت بتوان آنرا حفظ کرد منظوم ساخته و آن را بنام «الوافیة» نامیده است و امروز فقط يك نسخه از آن معلوم است (Escuria 2 nr. 146).

نسخه‌ای که مورد بحث ما است شرح همان کتاب «الوافیة» است که از طرف اسماعیل بن علی بن محمود مورخ معروف به ابوالفداء نوشته شده است.

این ابوالفداء که بخاندان ایوبی منسوب است در سال ۶۷۲ در شام تولد یافته و ما بین سالهای ۷۳۲ - ۷۱۰ در حما بعنوان «الملك المؤید» حکمرانی کرده و در ۷۳۲ در آنجا وفات یافته است. ابوالفداء که بخصوص با تاریخ نویسی معروف است، چون راجع بصرف و نحو کتابی دارد بنام «الکناش» دور نیست که کتاب دیگری نیز در این باب نوشته باشد و بنا بر این شبهه‌ای نیست که «شرح الوافیة» از طرف خود او نوشته شده است.

در این شرح در مقدمه کوتاهی که نوشته است نشان میدهد که «الوافیة» چگونه کتابی است و میگوید چون شرح خوبی برای آن نوشته نشده بود من مصمم شدم که این شرح را بنویسم. سپس درباره ابن الحاجب و «الملك الظاهر» که کتاب باو اهداء شده است اطلاعاتی میدهد که با وجود اختصار اساسی و پر ارزش است و شروع بشرح میکند.

نسخه مورد بحث ما نظر بتاریخ قید فراغ که ۷۲۳ است باید بخط خود ابوالفداء نوشته شده باشد. این نسخه در کتابخانه عمومی قسطنوننی است بشماره ۲۸۹۲ و دارای ۱۴۳ برگ و چنین آغاز می شود: «الحمد لله الذي علم بالقلم... و بعد فانی لما وجدت منظومه الشيخ... جمال الدين ابی عمرو بن الحاجب فی النحو المسماة بالوافیة من افضل اراجیز نظاما ولم اجد لها شرحاً توافق غرضی اثر تان اعلق علیها شرحاً لطیفاً...». و قید استنساخ آن چنین است:

«وكان فراغ مؤلفه العبد الفقير... اسمعيل بن علی بن محمود بن محمد ابن عمر بن شهنشاه بن ایوب من تعلقه فی يوم الاحد سابع عشر شعبان المكرم سنة ۷۲۳ الموافق للحادی والعشرين من شهر آب الرومی بهرج مریمین من بلد بارین حامد الله...».

علاوه بر اینها در کتابخانه عمومی قسطنوننی کتابهای نامبرده در زیر نیز

شایان ذکر است :

۴۶ - بشماره ۱۰۴۵ «کتاب الفصول» بقراط است که حنین بن اسحاق ترجمه کرده و در سال ۷۰۳ هجری از طرف طیب ابراهیم بن شبل بدقت استنساخ شده است.

۴۷ - بشماره ۸۸۰ «المنتقى فی الاحکام عن خیر الانام» است تالیف مجدد الدین ابوالبرکات عبدالسلام بن عبدالله بن تیمیة الحرانی (۶۵۲-۵۹۰) و این نسخه دارای اجازه مؤلف است بتاریخ ۶۵۱ هجری .

۴۸ - بشماره ۱۳۹۸ «معانی الاخبار» است تالیف محمد بن اسحاق الکلابادی (متوفی بسال ۳۸۰) و تاریخ استنساخ آن ۸۷۵ هجری است . در اول کتاب سندروایتی است مفصل که روایانش را نشان میدهد و معلوم میشود که مؤلف این کتاب را در ۳۷۵ هجری در «درب الحديد» املاء نموده است .

۴۹ - بشماره ۱۱۴۴ «شرح الشذور بشرح حال الموتی فی القبور» تالیف جلال الدین السیوطی است . این نسخه دارای اجازه ای است بخط خود سیوطی و بتاریخ ۱۵ جمادی الاخر ۸۸۳ هجری .

۵۰ - بشماره ۳۰۲۵ «کتاب التوحید» است تالیف ابوبکر محمد بن اسحاق بن خزیمة النیسابوری (متوفی بسال ۳۱۱) و نسخهای است راجع بقرن هفتم (؟) و از طرف ابوالحسین المبارک بن عبدالجبار السیرافی روایت کرده میشود .

۵۱ - بشماره ۳۵۶۵ «تذکره الاولیاء» است تالیف فریدالدین عطار (متوفی در حدود ۶۲۷) که در سال ۶۷۰ از طرف حمزة بن احمد القنیوی الرفاعی بکمال دقت استنساخ شده است .

۵۲ - بشماره ۱۲۹ «تاریخ مصر» است تالیف علی بن احمد السخاوی الحنفی . درباره این کتاب و مؤلف آن اطلاعات کافی یادداشت نکرده بودم ، بعداً نیز

چیزی نتوانستم بدست بیاورم و نسخه هم در دسترس نبود تا دوباره مراجعه کنم .
 این کتاب تاریخ مختصری است از مصر و شامل وقایع ما بین سالهای (۸۸۷-
 ۸۰۹) هجری و از آن جمله جشنهایی را که بمناسبت انتشار خبر فتح استانبول از طرف
 فاتح برپا کرده بودند شرح میدهد . اطلاعاتی که میدهد کم و مختصر است ولی
 ظاهراً اساسی بنظر می آید و قسمت‌های آخر آن مستقیماً مستند بر مشاهدات مؤلف است .
 این نسخه دارای ۶۷ بزرگ است و چنین آغاز میشود :

«ذكر سلطنة الملك الناصر فرج ابن برقوق الثانية لما جلس الملك الناصر فرج
 علي تخت الملك ثاني مرة استغزا امره و اعني بامور المملكة . . . الجواد في سنة ۸۰۹» .
 آخر کتاب: «وقع الفراغ من جمعه علي يد كاتبه علي بن احمد المصغري نسبا الحنفي
 مذهباً في ليلة يسفر صباحها عن يوم الجمعة الثامن عشر من المحرم سنة سبع ثمانين
 ثمانمائة يتلوه ان شاء الله اول سلطنة الاشرف قايتباي» .